

Cultura în epoca lui Ștefan cel Mare

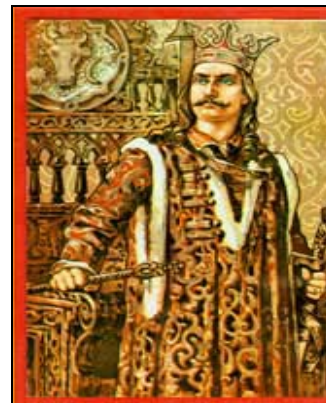

Mănăstirea Putna

Date istorice

Mănăstiri și biserici:

- 1466-1469 – Putna
- 1487 – Milișăuți – Sf. Procopie
- 1487 – Pătrăuți – Sfânta Cruce
- 1488 – Voroneț – Sf. Gheorghe
- 1488 – Scheia – Sf. Ilie
- 1492 – Hârlău – Sf. Gheorghe
- 1495 – Dorohoi – Sf. Nicolae

Ștefan cel Mare

Când ne gândim la epoca lui Ștefan cel Mare, primele idei care ne vin în minte sunt cele referitoare la numeroasele bătălii purtate de marele domnitor pentru menținerea independenței Moldovei. O epocă istorică se caracterizează nu numai prin astfel de acțiuni, importante de altfel, ci și prin activități economice sau culturale.

Cultura, în timpul lui Ștefan cel Mare, se prezenta mai ales sub forma culturii religioase, a literaturii istorice și a științei de carte.

De-a lungul domniei sale, Ștefan cel Mare a zidit peste 30 de biserici și mănăstiri. La acestea s-au adăugat și ctitoriile boierești. Scopul acestor zidiri este multiplu. Domnitorul voia să-i mulțumească lui Dumnezeu pentru ajutorul dat în bătălii. Iată ce consemnează Ion Neculce: „Iară Ștefan-vodă, mergând de la Cetatea Neamțului în sus, spre Moldova, au mărșu pe la Voroneț, unde trăia un părinte sihastru, pre nume Daniil. Și bătând Ștefan –vodă în ușa sihastrului să-i descuie, au răspunsu sihastrul să aștepte Ștefan-vodă până ce și-au istovit sihastrul ruga. Și după ce și-au istovit sihastrul ruga, l-au chemat în chilie pre Ștefan-vodă. Și s-au spovedit Ștefan-vodă la dânsul. Și au întreat Ștefan-vodă pre sihastru ce va mai face, că nu mai poate să să bată cu turcii: închina-va țara la turci, ori ba? Iar sihastrul a zis să nu o închine că războiul este al lui, numai, după ce va izbândi, să facă mănăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghe, să fie hramul bisericii”(3).

Majoritatea poporului neavând știință de carte, cultura religioasă putea fi însușită atât prin predicile ținute de preoți și monahi, cât și prin contemplarea picturilor murale și a icoanelor din interiorul bisericilor și înțelegerea mesajului transmis de acestea. Picturile și icoanele prezentau scene din viața lui Isus Cristos: nașterea, botezul, schimbarea la față, răstignirea, precum și din comuniunea sa cu apostolii: cina cea de taină, spălarea picioarelor, împărțășirea.

Respectând canoanele picturii bizantine, meșterii zugravi din Moldova au dat dovadă de creativitate,

adăugând teme noi inspirate din imnuri, poezii, literatură istorică. „În largile compoziții reprezentând diferite scene evanghelice, apar numeroase personaje în atitudini variate și pline de mișcare. Întreaga povestire, mai ales a patimilor, capătă un caracter dramatic puternic prin faptul că elementul static din trecut este înlocuit cu acela dinamic și emoțional”. (4, p. 354)

În biserica de la Pătrăuți există o pictură foarte interesantă „Cavalcada sfinților militari”. În fruntea grupului se află arhanghelul Mihail, care este urmat de împăratul Constantin cel Mare. În spatele acestuia vin sfinții militari creștini: Gheorghe, Dumitru, Teodor Tiron, Teodor Stratilat, Procopie, Mercurie, Nestor, Artemie, Eustatie. Pe cer strălucește o cruce albă, indicând direcția marșului. Această cruce explică întreaga scenă (1, p. 15). Așa cum știm, în anul 312, împăratul Constantin l-a învins pe Maxențiu. Înaintea bătăliei decisive, el le-a spus soldaților că în vis a văzut pe cer o cruce și deviza ”Sub acest semn vei învinge!” (In hoc signo vinces!). În anul următor, prin Edictul de la Milan Constantin cel Mare a stabilit libertatea religioasă, iar în anul 325 Conciliul ecumenic de la Niceea a declarat creștinismul religie de stat.

Bizantinologul francez A. Grabar considera că această cavalcadă a sfinților militari este o „autentică ilustrare a luptelor cu caracter de cruciadă pe care românii le purtau sub sceptrul lui Ștefan cel Mare” (3, p. 13). Domnitorul a înțeles că limbajul artistic încărcat de solemnitatea spațiului bisericesc avea posibilitatea să creeze privitorilor sentimente profunde, să transmită ideea luptei împotriva dușmanilor Moldovei, asimilați cu dușmanii lui Dumnezeu. Conținutul scenelor religioase, parabola, ideile puteau fi înțelese datorită clarității compoziției și măiestriei artistice a meșterilor.

Pictura exterioară a bisericilor din Moldova a apărut mai târziu. În timpul lui Ștefan cel Mare, fațadele erau decorate cu discuri din ceramică smălțuită.

Nu numai pictura s-a remarcat în această perioadă. Broderia, prelucrarea metalelor prețioase pentru obținerea

obiectelor de cult și a podoabelor, sculptura în lemn sau în piatră au dat adevărate opere de artă.

Construirea și fortificarea cetăților, edificarea curților domnești, ridicarea bisericilor și mănăstirilor au contribuit la apariția unui stil moldovenesc în arhitectura medievală (1, p. 12).

Pitorescul locurilor, măreția arhitecturii, frumusețea picturilor trezeau în sufletul oamenilor, pe lângă pioșenie și religiozitate, un simț estetic profund, ce le întărea și mai mult credința.

În mănăstiri s-au copiat cărți de exegeză teologică, având ca scop îmbogățirea culturii teologice și manuscrise cuprinzând literatură religioasă de cult necesară preoților în timpul celebrării slujbelor.

Inscripțiile din biserici, din mănăstiri, de pe pietrele de mormânt, de pe broderii, de pe țesături, de pe obiectele de metal sunt executate cu scopul de a transmite contemporanilor și urmașilor anumite informații cu privire la viața politică și socială. Pe lespede de mormânt a lui Bogdan I, pusă în 1480, apare ideea că Ștefan cel Mare este urmașul întemeietorului de țară. Inscripția din 1487, de la biserica Milișăuți, se referă la lupta de la Râmnic împotriva muntenilor, „când a fost pieire mare între basarabi (5, p. 22). Existența atâtor inscripții din acea perioadă vădește faptul că meșterii pietrari știau carte.

Din vremea lui Ștefan cel Mare au ajuns până la noi unele scrieri istorice, precum: Letopisețul anonim al Moldovei, Cronica de la Putna, Cronica moldo-germană, Cronica moldo-rusă. Referindu-se la lupta de la Valea Albă, Letopisețul anonim al Moldovei menționează că moldovenii au avut mari pierderi: „și au căzut acolo vitejii cei mai buni și mulți boieri mari și oștenii cei buni și tineri și oastea bună și vitează” (5, p. 35). În Cronica moldo-germană, referitor la lupta de la Războieni se scrie că „i-au ucis turcii lui Ștefan voievod toată oastea și pe boierii lui cei mari și nobili” (5, p. 36). Observăm că această literatură nu era apologetică, fiind prezentate și înfrângerile dureroase.

În aceste scrieri, apar idei cu privire la legitimitatea divină a domniei. Într-un document din 16 septembrie 1485, Ștefan cel Mare se exprima: „Noi suntem domn al Moldovei prin voia lui Dumnezeu”. Este consemnată și ideea că Moldova este „poartă a creștinătății”. Într-o convorbire cu un trimis străin, Ștefan cel Mare îi spune acestuia că Moldova este „scut și ocrotire” pentru creștinătate împotriva turcilor (p. 5, p. 39).

Documentele vremii ne dau mărturie cu privire la știința de carte. Preoții, unii călugări, diecii din cancelariile domnești, unii negustori, unii membri ai instituțiilor orașenești aveau știință de carte. S-au păstrat scrisori în limbile germană, slavă și latină. Astfel, suceveanul Ioan curelarul îi scrie judei din Bistrița, rugându-l să-i trimită certificatul de calfă unui tânăr care învățase, în această localitate, meseria de tăbăcar. Este importantă informația potrivit căreia, pentru a exercita o meserie, trebuia să fi avut

calificarea necesară atestată de un document (2, p. 19).

Dezvoltarea meșteșugurilor și comerțului făcea necesară știința de carte. Trebuia ca negustorii să comunice cu cei de la care se aprovizionau sau cu aceia cărora le desfăceau marfa en-gros. Într-o scrisoare din 15 iunie 1473, sfatul din Suceava scrie sfatului din Bistrița în privința unor vânzări de pește (2, p. 19). Trebuia ca negustorii să țină evidența afacerilor în catastifele lor. Probabil, nu toți știau carte, dar aveau pe lângă ei persoane specializate în aceste activități.

Mănăstirile și bisericile difuzau cultura și știința de carte. Preoții și călugării îi învățau pe copiii orașenilor scrisul și cititul, în limbile latină și slavă, socotitul, anumite precepte religioase și elemente de muzică bisericească (2, p. 34). Cancelaria domnească era preocupată de pregătirea diecilor, pentru a fi capabili să lucreze în administrație.

Tinerii moldoveni înstăriți studiau în străinătate. Într-un registru matricol al Universității din Cracovia figurează numele unor tineri din Iași, Roman, Bacău și Siret care au studiat acolo, în perioada 1464-1503.

Cultura a contribuit la întărirea domniei și a țării. Prin cultură, s-a format un oștean credincios nu numai domnului din cer, ci și celui de pe pământ. Apărarea împotriva dușmanilor era înțeleasă ca o apărare a credinței, a datinilor, a moștenirii spirituale.

Prof. univ. dr. Raisa RADU

Bibliografie

1	DRĂGUȚ, V. LUPAN, P.	<i>Pictura murală în Moldova</i> , București, Editura Meridiane, 1987
2	MANOLESCU, R.	<i>Cultura orașenească în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea</i> , în M. Berza, <i>Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare</i> , București, Editura Academiei, 1964
3	NECULCE, I.	<i>Letopisețul Țării Moldovei precedat de O samă de cuvinte</i> , București, Editura Științifică, 1968, p. 37
4	NICOLESCU, C.	<i>Arta în epoca lui Ștefan cel Mare</i> în M. Berza, op. cit.
5	STĂNESCU, E.	<i>Cultura scrisă moldovenească în vremea lui Ștefan cel Mare</i> , în M. Berza, op. cit.